

**SHEROBOD DOSTONCHILIK ADABIY
MAKTABINING YANGI O'ZBEKISTON
MA'NAViy-MADANIY TARAQQIYOTIDA
TUTGAN O'RNI**

Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

(Ilmiy maqolalar to'plami)

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VAZIRLIGI
RESPUBLIKA BAXSHICHILIK SAN'ATI MARKAZI

DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

**SHEROBOD DOSTONCHILIK ADABIY
MAKTABINING YANGI O'ZBEKISTON
MA'NAViy-MADANIY TARAQQIYOTIDA
TUTGAN O'RNI**

(Ilmiy maqolalar to'plami)

Toshkent – 2025

UDK: 398.85 (075.8)
KBK: 84.55-7
X 74

**Sherobod dostonchilik adabiy maktabining Yangi O'zbekiston
ma'naviy-madaniy taraqqiyotida tutgan o'rni /** (Ilmiy maqolalar
to'plami) – T.: "LAVITA PRINT" nashriyoti, 2025. – 136 b.

To'plovchi va nashrga tayyorlovchi:

Nasiba Xo'janova, Sitora Odilova

Mas'ul muharrir:

Nasim Ochilov

filologiya fanlari doktori, professor

Taqrizchilar:

Normat Yo'ldoshev

filologiya fanlari doktori, dotsent

Feruza Sultonqulova

filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ushbu maqolalar to'plami "Sherobod dostonchilik adabiy maktabining Yangi O'zbekiston ma'naviy-madaniy taraqqiyotida tutgan o'rni" nomi ostida tayyorlandi va O'zbekiston Respublikasi madaniy merosining muhim qismi bo'lgan dostonchilik san'ati sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatiga bag'ishlangan.

To'plamda Sherobod maktabining tarixiy rivojlanishi, uning asoschilari, an'anaviy doston ijrochiligining o'ziga xos xususiyatlari va bugungi kundagi ahamiyati batafsil yoritilgan. Maqolalar milliy madaniyatimizni asrash va rivojlantirish bo'yicha davlat dasturlari doirasida amalga oshirilgan ilmiy ishlanmalar asosida tayyorlandi.

Mazkur nashr pedagoglar, madaniyat xodimlari, talabalar va ilmiy tadqiqotchilar uchun muhim manba bo'lib, O'zbekiston Respublikasining madaniy merosini saqlash va targ'ib qilishga xizmat qiladi.

ISBN: 978-9910-572-51-7

© "LAVITA PRINT" nashriyoti, 2025-y.

Sog'inch va hijron mavzusidagi she'rlarda lirik kechinmaning badiiy-tasviriy ifodasi

(H.Ahmedova she'riyati misolida)

Nabiyeva Nodira Saidovna,

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi*

UDK: 821.512.133

saidovnanodira9@gmail.com

48

Annotatsiya: Mazkur maqolada H.Ahmedovaning sog'inch va hijron mavzusidagi tanlab olingan ayrim she'rlarining badiiyati tahlil va talqin qilingan. Shuningdek, shoiraning poetik mahorati – badiiy-tasviriy vositalardan foydalanishdagi o'ziga xosliklar, ramz, tashbeh, ko'chimlardan o'rinli foydalanib, betakror jumlar tuza olishdagi mahorati hamda ruhiy kayfiyat va holatni badiiy aks ettirishda peyzaj tasviridan ustomonlik bilan foydalana olishi kabi masalalarga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: sog'inch, hijron, kechinma, peyzaj, tashbeh, ramz, o'xshatish, talmeh, ko'chim va b.

Аннотация: В данной статье анализируется и интерпретируется художественность избранных стихотворений Х.Ахмедовой на тему тоски и эмиграции. Также уделяется внимание таким вопросам, как поэтическое мастерство поэтессы – особенности использования художественных и изобразительных средств, ее умение составлять уникальные предложения, умело используя символы, аллюзии, метафоры, умелое использование ею пейзажной образности в художественном отражении душевной мысли. настроение и состояние.

Ключевые слова: тоска, эмиграция, опыт, пейзаж, аллегория, символ, сравнение, тальме, перемещение и др.

Abstract: This article analyzes and interprets the artistic quality of some selected poems by H. Akhmedova on the theme of longing and migration. Attention is also paid to the poet's poetic skills – the peculiarities of using artistic and figurative means, her ability to create unique sentences by appropriately using symbols, metaphors, and metaphors, as well as her masterful use of landscape images to artistically reflect mental moods and states.

Keywords: *longing, migration, experience, landscape, metaphor, symbol, analogy, metaphor, migration, etc.*

Bugungi o'zbek adabiyoti, xususan, she'riyati xazinasini o'z ijodiy namunalari bilan boyitib kelayotgan Halima Ahmedova zamonaviy she'riyatda o'z o'rnini va ovozigacha ega ijodkorlardan biridir. Shoiraning ijodi rang-barang mavzu va ohanglarda tarannum etilganligi, samimiy va inja tuyg'ular bilan yo'g'rilganligi, poetik obraz va badiiy ifoda yo'sinidagi o'zgachalik boisidan adabiyot, she'riyat ixlosmandlarining, qolaversa tadqiqotchilarning ham e'tiborini tobora jalb etmoqda.

O'zbek adabiyoti ayollar she'riyatining davomchisi o'laroq ijod qilayotgan shoiraning she'rlarida o'sha ko'hna tuyg'ularning yangicha tarannumini, eski mavzularning yangicha shaklini, ko'hna qadriyatlarining o'zigagina xos ifodasini tuyamiz. Shuningdek, shoiraning ijodi qanchalik rang-barang mavzularda bo'lmasin, barcha ayollar singari uning ijodida ham ayollar ruhiyatini, qalbini, nafis tuyg'ulari va kechinmalarini yaqqol namoyon etuvchi nazmiy misralar e'tiborimizni tortadi.

Ayniqsa, uch asr muqaddam shoira Nodirabegim (Mohlaroyim), o'tgan asrlarda Zulfiyaxonim Isroilova va Saida Zunnunovalar she'riyatining bosh mavzusi bo'lgan hijron va sog'inch mavzulari H.Ahmedovaning ham ilk ijod namunalarida yetakchi o'rin tutadi. Qolaversa, shoira ijodida boshqa ayol shoirlar ijodida ham tez-tez duch keladiganimiz iltijo motivi va lirik kechinmalarining jozibador badiiy ifodasi o'zining tabiiyligi, samimiyligi, poetik obraz va tashbehlariga boyligi bilan ham e'tiborlidir.

1960-yil 1-oktyabrda Buxoro viloyatida tug'ilgan Halima Ahmedovaning bugungi kunga qadar "Ko'zimning tili" (1986), "Tungi marvaridgullar" (1987), "Erk darachasi" (1996), "Tiyrarimoh" (2005), "Afsun" (2007), "Umid soyasi" (2008), "Shafaq ibodati" (2011), "Yosuman gulining soyasi" (2013) kitoblari chop etilgan. Shuningdek, shoiraning, "Ko'nglim", "Sen meni ishon-tir", "To'kilma jonim" kabi qator she'rlari, allaqachon, qo'shiq qilib kuylanib, muxlislar qalbidan joy olib ulgurgan.

O'z she'rlaridan birida "Haq va muhabbatga xudo bo'laman" degan shoira-ning ko'pchilik she'rlarida ming yillardan beri satrlarga tizilgan o'sha qadim iztiroblar, sog'inch, hijron, iltijo kabi an'anaviy motivlar balqib turadi. Jumladan, shoiraning "Tunning yuragini kemirgan sog'inch", "Boshdan oyog'im nur", "Bog'larda oqmoqda avgustning qalbi", "Tun yarim, shovqinning tili kesilgan" kabi qator she'rlari shular jumlasidandir. Sog'inch va hijron azobida qalbi o'rtanayotgan lirik qahramonning iztiroblari quyidagi jummalarda go'yo peyzaj misolidagi ramziy tasvirlarda aks etadi.

Boshini osmonga tutgan teraklar,
Naqadar mag'rurdir naqadar yolg'iz.
Arazlagan injiq bolaga o'xshar,
Ariqlar labida xurpaygan yolg'iz.¹⁹

Shoira go'yo peyzaj tasvirini chizayotgan ko'rinsa-da, aslida, bu tabiat chizgilarida lirik qahramonning kechinmalari, hijroni yashirin bo'y ko'rsatib turadi. Shoira teraklar qanchalik mag'rur, boshi osmonda bo'lmasin, ularning yolg'iz ekanligiga urg'u berar ekan, shu o'rinda lirik "Men" o'zini qalban terakka qiyos etadi. Lirik qahramon ham odamlarning ko'zida qanchalik mag'rur, boshi osmonga yetgan, g'am-anduxsiz, baxtli ko'rinsa-da, ammo u uning qalbi yolg'izlik va hijron azobidan iztirob chekmoqda.

Keyingi misralarda shoira ariqlar labidagi xurpaygan yalpizlarni arazlagan injiq bolaga qiyoslab, betakror tashbeh yaratadi, ammo bu o'xshatishlar tom ma'noda ramziy bo'lib, xurpaygan yalpiz misolida lirik qahramonning qalbi namoyon bo'ladi. She'riyatda, qalbni, yurakni (quv, shum, hurkak, arazchi) bolaga o'xshatish barchamizga tanish hol. Shoira teraklar misolida lirik qahramonning tashqi ko'rinishi, suratini ramzlashtirsa, xurpaygan yalpiz misolida uning kimnidir sog'ingan, sog'inchdan azob chekayotgan, bu holga tushgani uchun esa go'yo sof, beG'ubor go'dak kabi lirik qahramondan arazlab, o'pkalayotgan qalbi juda ta'sirchan tarzda ifodalanadi.

Shoira ko'z bilan ko'rib, so'z bilan tushuntirib berish amri mahol yoki umuman iloji bo'lmagan har qanday holatlarni ham shunday inja tashbehu ramzlar misolida betakror jumalarga o'rab o'quvchiga soddagina shaklda yetkazish imkonini topadi. Quyida yana she'rning davomiga e'tibor qaratamiz.

O, bu dam, Ayyubning sof chashmasida
Cho'milgan pariday yayrar tuyg'ular.
Sog'inch, sekin kuyla...
uyg'onmasinlar –
Yuragimda mudrab qolgan qayg'ular.²⁰

Shoira bu bandda talmeh san'atiga murojaat qilib, adabiyotda sabr timsofiga aylangan, qirq yil qurt kemirgan Ayyub (a.s.)ni esga oladi. Uning tuyg'ulari uzoq vaqt poyonsiz hijron azobida qolgan bo'lsa-da, sabr chashmasida raqs tushgan parilar yanglig' baxtli, chunki bu tuyg'ularda umid uchqunlari hali o'chmagan. Sabr bilan umid yonma-yon yuradi umid bo'lgan joyda sabr yashaydi, umid uzilgani on, sabr kosa ham to'ladi. Lirik qahramon esa sabr-

¹⁹ Ahmedova H. Umid soyasi. She'rlar. – Toshkent: "Nihol" nashriyoti, 2008. 24-bet

²⁰ Ahmedova H. Umid soyasi. She'rlar. – Toshkent: "Nihol" nashriyoti, 2008. 24-bet

da shunchalik matonatliki, chidamligi, o'zining bu sabrini Ayyub bilan qiyos etadi, bu o'rinda biroz mubolag'aviylik sezilsa-da, hayotda bo'lishi mumkin ekanligi sababidan o'quvchini e'tiborini unchalik tortmaydi.

Ana shunday lazzatli shirin hijron azobi ham uning uchun totli bir ne'matki, lirik qahramon bevosita sog'inchga murojaat qilib, sekin kuylashini, yuragidagi mudrab qolgan qolgan qayg'ularini uyg'onib qolmasligini o'tinadi. Sog'inch, hijron bor joyda visol lazzatidan zarracha bo'lsa-da umid ham bo'ladi, lirik "men" o'sha lazzatli umidli sog'inchni qayg'ulariga yem qilgisi kelmaydi. Shu o'rinda ushbu she'r shoiraning "Umid soyasi" to'plamidan olinganligini ham eslatib o'tish o'rinlidir.

Daraxtlar bag'rida yaproqlar uxlar,
Daryolar bag'rida irmoqlar uxlar,
Dalalar bag'rida so'qmoqlar uxlar,
Mening ham uxlagim kelar bag'irda
Umidning ko'ksida visol uxlaydi,
Men sevgan bag'irda ayol uxlaydi,
Ko'zlarimda ma'yus savol uxlaydi:
Men qayerda uxlay?!²¹

H.Ahmedovanning 1988 yilda chop etilgan "Tungi marvaridlar" to'plamidan joy olgan ushbu she'rda hijron va umid, sog'inch va visol motivlari paralel tasvirlanadi. Lirik qahramon bu she'rda ham yana o'zining holatini, tabiat bilan solishtiradi, ammo bu safar tabiatda baxtni, visolni ko'radi. Tabiatda har narsaning o'z o'rni, panoh topgan muqim maskani, hotirjam "bosh qo'yib uyquga ketadigan bir bag'ri" borligini ko'rib, o'z holidan iztirobga tushadi va ikkinchi bandda o'zining ayni vaqtdagi holatini tabiatdagi tenglikka qarama-qarshi qo'yib o'ksinadi. Shu o'rinda biz yana umid va visol tushunchalarining ziddiyati bilan qarshilashamiz. Lirik qahramon o'z yorining bag'rida o'zga ayolning uxlayotganini bilsa-da, baribir visol lazzatidan umid qiladi, axir uning uchun hotirjam va tinch bosh qo'yib, uxladigan boshqa bir bag'ir yo'q. Qachonlardir bu oromni ayni shu bag'irning og'ushida his qilgan lirik "Men" u kunlarni qo'msaydi, sog'inchdan qalbi titraydi.

Tun yarim. Sen bo'lsang to'lar edi u,
Ko'ksimda ijara turarkan ilinj
Nogahon chanqatib qo'yadi meni
Sening ko'zlaringdan to'kilgan sog'inch.²²

²¹ Ahmedova H. Tungi marvaridlar. She'rlar. – Toshkent: G'G'nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1988. 70-bet

²² Ahmedova H. Tungi marvaridlar. She'rlar. – Toshkent: G'G'nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1988. 10-bet.

Shoiraning ushbu she'rida sog'inch yana hijronni yetaklab keladi. Lirik qahramon uchun hijronli kechalarning o'tishi og'ir. Shoir "Tun yarim" deganda so'z o'yini iymondan foydalanib, birinchi ma'noda lirik qahramonning ayni kayfiyati ifodalanayotgan badiiy vaqt, ikkinchi ma'nosida esa lirik qahramonning yolg'izligiga ishora qilinadi. Endi bu she'rda lirik "men"ning umidlari sitila boshlagan – "Ko'ksimda ijara turarkan ilinj", deya yozarkan, uning umidlari endi ilinjga aylangan, uning uzoq yashashi dargumon. Ammo lirik "Men" o'zi sog'inib kutayotgan ma'shuqining ham ko'zlarida huddi o'zini kabi sog'inch ko'z-yoshlarini eslar ekan, uning umidlari yana jonlanadi, sog'inchi yana jonlana boshlaydi.

Shoira oxirgi misrada metanimiyadan mohirlik foydalanib, she'rning jozibadorligini, betakrorligini yana-da oshirish bilan bir qatorda ta'sir quvvatini ham ko'chimlar bilan to'yintiradi: "Sening ko'zlaringdan to'kilgan sog'inch", deya yozarkan, sog'inch, iztiob ko'z-yoshlarini to'liq yozib o'tirmasdan, metanimiya ko'chimi asosida qisqa va lo'ndalikka intilgan holda, jumladagi badiiy ta'sirchanlikni ham saqlab qolib, bu holni birgina "sog'inch" deya atab qo'ya qoladi. Ayni misralar she'rning uchinchi misrasidagi "chanqamoq" leksemasi bilan shunchalik uyg'unlashib ketadiki, bunda ikkinchi bir ko'chimni yuzaga keltirganini ham sezmay qolamiz. Ya'ni "sog'inmoq" holat leksemasi ko'chma ma'noda "chanqamoq" holat fe'li bilan, ko'z-yoshlar esa badiiy ko'chim asosida "sog'inch" deya atalib, yaxlit holda mukammallik kasb etib, betakror mazmunni o'zida ifoda etgan. Shoiraning bu va boshqa hijron va sog'inch mavzulari qalamga olingan she'rlarida lirik kechinmaning betakror oniy ifodasini ko'rish mumkin. uning she'rlarida hijron bilan umid yonm-yon yuradi, har bir misrada sog'inch bilan birga umid tomchilari o'z in'ikosini topadi.

— **Foydalanilgan adabiyotlar:** —

1. Mirziyoev Sh. O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruza // O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2017-yil, 4-avgust. №32.
2. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asosolari. – Toshkent: Akademnashr, 2018. 480-b.
3. Ahmedova H. Umid soyasi. She'rlar. – Toshkent: "Nihol" nashriyoti, 2008. 168-b
4. Ahmedova H. Tungi marvaridlar. She'rlar. – Toshkent: G.G'nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1988. 74-b.
5. Xurshid Davron. Xurshid Dostmuhammadni o'qib. | Xurshid Davron kutubxonasi (kh-davron.uz)

MUNDARIJA

Soʻz boshi	3
Botir Matyaqubov. Doston va maqom.....	5
O.M.Axmedova. Sherobod dostonchilik maktabi va uning ilmiy oʻrganilishi.....	17
Eshnazar Jabborov. Jahon maʼrifatchilik adabiyotida xalq dostonlarining maʼrifiy oʻrni.....	27
Ravshan baxshi Mamatmuratov. Boboraim baxshi Mamatmuratovning “Sarvigul” dostonida qoʻllanilgan sajʼ usulining qofiyalardagi izchilligi.....	37
Ahmedov Hakim Yarashevich. “Alpomish” dostoni matnidagi frazologik birliklarning mavzuiy tasnif.....	42
Nabiyeva Nodira Saidovna. Sogʻinch va hijron mavzusidagi sheʼrlarda lirik kechinmaning badiiy-tasviriy ifodasi (H.Ahmedova sheʼriyati misolida).....	48
Abdumurod Tilavov. Oʻzbek olimlari – Oʻzbek folklorining turkiyadagi targʻibotchilari.....	53
Bozorov Hamid Xoʻshmurodovich. Oʻzbek xalq ertaklarining lingvistik tadqiqi.....	59
Tangirqulova Raʼno Xoʻshboqovna. Baxshichilik sanʼatining yoshlar maʼnaviy-axloqiy tarbiyasidagi oʻrni.....	66
Davletmuratova Amangul. Folklor va tarix chorrahasida: baxshichilik fenomeni.....	71
Saida Kadirova. Qoʻshiq va terma janrlarining tarixiy, struktural-poetik talqini.....	76

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VAZIRLIGI
RESPUBLIKA BAXSHICHILIK SAN'ATI MARKAZI

DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

**SHEROBOD DOSTONCHILIK ADABIY
MAKTABINING YANGI O'ZBEKISTON
MA'NAViy-MADANIY TARAQQIYOTIDA
TUTGAN O'RNI**

(Ilmiy maqolalar to'plami)

Toshkent – 2025

Muharrir: Sh.Muhammedov
Texnik muharrir: G. Ne'matova
Dizayner: S.Jiyanov
Sahifalovchi: Sh. Muhiddinov

Nashr. lits. № 220812 08.02.2024.
Bosmaxonaga berildi: 08.09.2025. Bosishga ruxsat etildi: 15.09.2025.
Bichimi 60x84 ¹/₁₆. Offset qog'ozi. "Cambria" garniturasida.
Shartli bosma tabog'i 17. Nashr hisob tabog'i 5,2.
Adadi 100 nusxada. Buyurtma № 15-09.
"LAVITA PRINT" MCHJ nashriyoti. Toshkent shahar,
Uchtepa tumani 11 mavze 2 uy 69 xonadon.

Bosmaxona. lits. № 220812 08.02.2024.
"ZUXRO BARAKA BIZNES" MCHJ bosmaxonasida chop
etildi. Toshkent shahri Bunyodkor shoh ko'chasi 27 A-uy.